

بررسی نقش انجمن‌های علمی و دانشگاهیان در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی کشور

مقصود فراستخواه

محمد امین قانعی راد*

چکیده

انجمن‌های علمی و دانشگاهیان در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی کشور می‌توانند مشارکت موثری داشته باشند. در برنامه چهارم توسعه به این مقوله توجه شده است ولی فرایندهای جاری سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی اغلب با نادیده گرفتن عرصه‌ی عمومی علم و بدون استفاده از مشارکت انجمن‌های علمی و دانشگاهیان صورت می‌گیرد. چنین ساختاری به دلیل ماهیت پیچیده تخصصی و الزامات حرفه‌ای نظام علمی، فرایندهای سیاستگذاری و اجرا در عرصه علم را با مشکلات مشروعیت، مطلوبیت و کارآمدی و اثربخشی مواجه می‌سازد. چیرگی چارچوبهای تمرکزگرا در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی کشور، مجال برای رشد و توسعه و ایفای نقش نهادهای غیردولتی و حرفه‌ای علم، و مشارکت مؤثر در تصمیم‌گیریهای کلان و عمومی مربوط به نظام علمی با هدف و توسعه و بهبود کیفیت باقی نمی‌گذارند.

تحقیق حاضر به بررسی کمیّت و کیفیت جایگاه و نقش انجمنهای علمی در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی کشور می‌پردازد. در این مطالعه با رویکرد توصیفی تحلیلی از روش تلفیقی بهره گرفته می‌شود و در آن ضمن تحلیل اسنادی^۲ اسناد موجود به سنجش نگرش‌های رؤسا و دبیران انجمنهای علمی به صورت تمام‌شماری پرداخته می‌شود.

مرور ادبیات نظری و تجربی

در چند دهه اخیر سیاستگذاری و ارزیابی به مثابه دو حلقه‌ی مرتبط به همدیگر موضوع رشته خاصی تحت عنوان علم خط‌مشی^۳، قرار گرفته‌اند. خط‌مشی از جنس تصمیم و چیزی است که برای انجام دادن یا ندادن در زمینه‌ی خاصی تعیین می‌شود و هدف‌گذاری و تعیین شیوه‌ها و سازوکارها و ابزارهای دست‌یابی به هدفها و نیز ارزشیابی آنها در چارچوب آن صورت می‌گیرد [۱].

بر اساس الگوی ۵ حلقه‌ای بوسو چرخه خط‌مشی^۴ از تشخیص مشکل و مسأله‌گشایی در قالب دستورگذاری^۵ آغاز می‌شود و بر اساس آن راه حل‌هایی پیش نهاده می‌شود و این همان مرحله‌ی تنظیم خط‌مشی^۶ یا

انجمن‌های علمی و دانشگاهیان در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی کشور می‌توانند مشارکت موثری داشته باشند. در برنامه چهارم توسعه به این مقوله توجه شده است ولی فرایندهای جاری سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی اغلب با نادیده گرفتن عرصه‌ی عمومی علم و بدون استفاده از مشارکت انجمن‌های علمی و دانشگاهیان صورت می‌گیرد. چنین ساختاری به دلیل ماهیت پیچیده تخصصی و الزامات حرفه‌ای مقوله سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی را با مشکلات مشروعیت، مطلوبیت و کارآمدی و اثربخشی مواجه می‌سازد.

این پژوهش با کاربرد روش‌های اسنادی و پیمایشی نقش انجمن‌های علمی در سیاستگذاری و ارزیابی آموزشی و پژوهشی را مورد بررسی قرار داده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مسوولان انجمنهای علمی، انتظار ایفای نقش بالاتری در این زمینه‌ها را دارند و معتقدند اعضای انجمن‌های علمی در این خصوص دارای دانش، مهارتها و توانایی‌های حرفه‌ای مناسب می‌باشند. از سوی دیگر میان درگیری اجتماع علمی و دانشگاهیان در فرایندهای سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی کشور با توسعه عملکرد انجمنها در سایر ابعاد، رابطه معنی‌داری مشاهده می‌شود. در بخش پایانی مقاله پیشنهادهایی به منظور افزایش مشارکت انجمن‌های علمی در فرایندهای سیاستگذاری و ارزیابی پیشنهادهایی ارائه می‌شود.

واژگان کلیدی: نظام علمی، اجتماع علمی، انجمن‌های حرفه‌ای و تخصصی، خط‌مشی‌گذاری، ارزیابی

مقدمه و روش

با وجود سرمایه انسانی دانشمند و متخصص در کشور، توسعه علم و فناوری از "معیار جهانی" فاصله‌ی زیادی دارد. بخشی از علل این وضعیت مسأله‌آمیز را باید در ساختار خط‌مشی عمومی نظام علمی جستجو کرد. نهادهای غیردولتی تخصصی و حرفه‌ای علم، در

* دانشیار مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، تلفن: ۸۸۰۳۶۱۴۴، دورنگار: ۸۸۰۶۹۷۶۰ پست الکترونیکی: ghaneirad@yahoo.com

اثبات‌گرایانه بر الگوی تصمیم‌گیری عقلانی پافشاری می‌شود. پس از آن کسانی چون سایمون و دیگران با اشاره به متغیرهای غیرعقلانی در امور انسانی و اجتماعی، الگوی پلکانی - افزایشی را به کار می‌برند و در سر دیگر از سوی افرادی مانند مارچ و اولسون و با تأکید بر حداکثر پیچیدگی و ابهام، الگوی سطل زباله‌ای^{۱۳} و آشفته پیش کشیده می‌شود. جان فورستر در تلاش برای ارائه رهیافتی تلفیقی‌تر، از «الگوی جستجوی رضایت‌بخش» دفاع می‌کند [۴ و ۶].

انجمن‌های علمی، نهادهایی حرفه‌ای و تخصصی متعلق به «اجتماع علمی»^{۱۴} هستند. اجتماع علمی، نهادی غیررسمی متشکل از کنشگران علم، و تعاملاتی است که به وجود می‌آورند و نظامی حرفه‌ای از صلاحیت‌ها، معیارها، هنجارها^{۱۵}، روالها^{۱۶} و قواعد خاص خود را مستقر می‌سازند. مطالعاتی درباره هنجارها و ارزشهای مشترک اجتماعی علمی و شبکه تعاملات آن صورت گرفته است. اجتماع علمی با هنجارها و قواعد و سازوکارهای مبادله‌ای خاص خود، مرجع و بستری برای به رسمیت شناختن، تأیید، وثوق، اطمینان و اعتبارسنجی می‌شود [۷ و ۸]. قانعی‌راد نقش انجمن‌های علمی را از طریق مفهوم «عرصه عمومی علم» توضیح می‌دهد. حوزه عمومی علم یک فضای گفت‌وگو است که کنشگران در آن از طریق ارتباطات غیررسمی تر به مبادله معنا و گفتگو درباره تصمیمات و امور مربوط به خود می‌پردازند. دیدارها، همبودگی‌ها و گفتگوها، ارتباطات خرد عرصه عمومی را شکل می‌دهند. همان‌طور که نشریات و همایش‌ها و سخنرانی‌های علمی و تخصصی سطح میانی ارتباطات در عرصه عمومی را باز می‌نمایند و سپس نوبت به ارتباطات در سطح کلان و جهانی می‌رسد. عرصه عمومی، قلمروی مبادله اطلاعات و معانی است. هر چه نظام علمی، به سوی عرصه عمومی علم گشوده‌تر باشد از مشروعیت بیشتری برخوردار خواهد بود. عرصه عمومی علم با سیستم علمی تفاوت‌هایی دارد. سپهر عمومی علم، تک‌صدایی نیست و در آن تکثر و پویایی و گفتگو جریان دارد. سیستم‌ها بدون ارتباط با عرصه عمومی معمولاً تک‌صدایی هستند و برای افزایش پویایی و اثربخشی و مشروعیت خود باید از منطق پویایی‌های ارتباطی و تعاملات گفت‌وگومانی حوزه عمومی علم همچون انجمن‌های علمی بهره بگیرند [۹]. فراستخواه، اجتماع علمی را در چارچوب نظریه «زیست -

تصمیم‌سازی» است. در مرحله تصمیم‌گیری، راه‌حل‌ها انتخاب می‌شوند. آن‌گاه نوبت به اجرای خط‌مشی^{۱۷} و به‌کارگیری ابزارها و عملیات می‌رسد و سرانجام، چرخه با نظارت و کنترل نتایج تکمیل می‌شود که بازخورد شناختی آن با دستورگذاری مجدد ما را به مرحله آغازین چرخه پیش می‌راند [۲]. ارزشیابی چه به معنای اندازه‌گیری و قضاوت مستمر درباره میزان تحقق اهداف و چه به معنای فرایند مذاکره مداوم درباره خود اهداف [۳] از مهم‌ترین حلقه‌های چرخه خط‌مشی تلقی می‌شود خصوصاً به این دلیل که، خط‌مشی، هیچوقت به آن صورت که در متن‌ها^{۱۸}، مقرر و نهایی می‌شود، به اجرا در نمی‌آید بلکه چند و چون «زمینه‌ها»^{۱۹}ی فرهنگی - اجتماعی و مناسبات و منافع و روابط قدرت در تفسیر، معنادگی، آشکارسازی، اجرا و سرگذشت خط‌مشی‌های مقرر شده در متن، تأثیر عمیقی می‌گذارند [۲ و ۴].

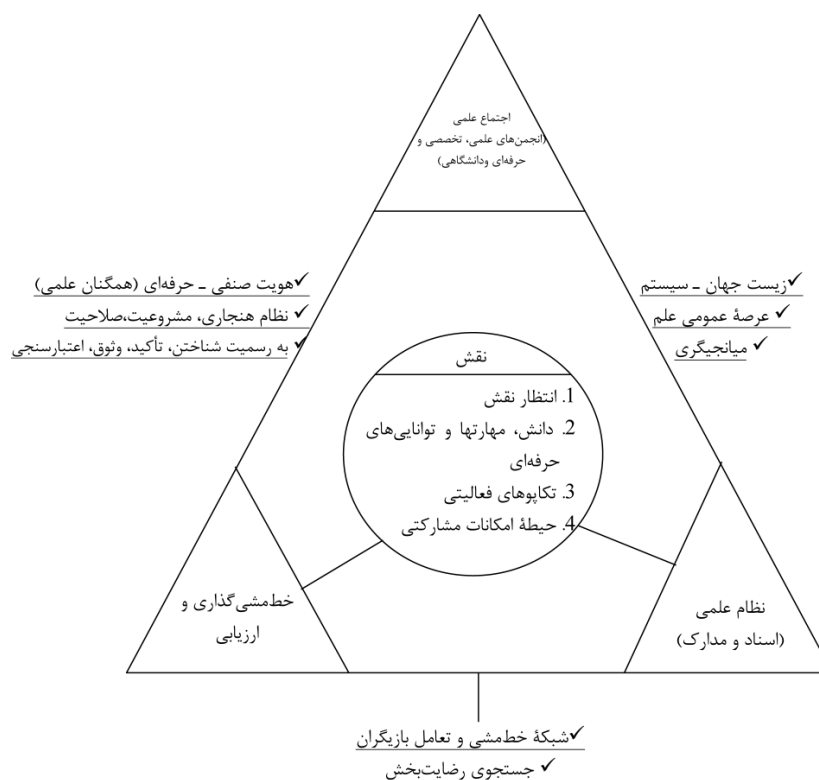
در دیدگاه هاوالت و رامش، رویکردهای مختلف «خط‌مشی‌گذاری عمومی» در سطح قیاسی عبارتند از ۱. انتخاب عمومی، ۲. تعارض طبقاتی و ۳. نهادگرایی نوین. دیدگاه اول، مبنای لیبرالیستی، و دیدگاه دوم ریشه در تفکر چپ دارد و دیدگاه سوم بر اصلاح سازمان دولت با هدف اداره خوب^{۲۰} تأکید می‌کند. آنان در سطح استقرایی نیز رویکردها را به ۵ دسته تقسیم می‌کنند: ۱. دولت‌گرایی، ۲. دولت رفاه، ۳. صنف‌گرایی^{۲۱}، ۴. تکثرگرایی و ۵. تعامل بازیگران مختلف در شبکه خط‌مشی^{۲۲}. چهار دسته‌ی نخست، طیفی را تشکیل می‌دهند که در یک سر طیف رویکرد اول به نمایندگی نامشروط دولت نسبت به منافع عمومی پای می‌فشارد، و رویکرد دوم نمایندگی دولت را به تأمین حقوق رفاهی مردم مشروط می‌سازد. در سر دیگر طیف، رویکرد چهارم خط‌مشی عمومی را حاصل جمع نظر افراد و گروه‌های کثیر می‌داند و رویکرد سوم به تعامل میان صنفها و نهادهای مدنی با دولت تأکید می‌کند. رویکرد پنجم در هیچیک از دو سر طیف قرار نمی‌گیرد و خط‌مشی عمومی مطلوب را حاصل همکنشی شبکه گسترده‌ای از بازیگران دولتی، غیر دولتی و بین‌المللی تلقی می‌کند. [۵].

نظامهای سیاستگذاری و ارزیابی برحسب الگوهای مختلف تصمیم‌گیری (مانند درخت تصمیم‌گیری، تئوری بازی، الگوی بهینه‌سازی و...) دسته‌بندی شده‌اند. در یک سر این الگوها، بارویکردی

جهان» مورد بررسی قرار داده است که زندگی علم در آن جریان دارد. زندگی علم، جریانی باز و نامتناهی است و هر نظام علمی که می‌خواهد در سطح عمومی - دولتی درباره امور علمی، به سیاستگذاری و ارزشیابی بپردازد؛ هم مشروعیت و هم موفقیت و کارآمدی خود را تنها از طریق تعامل با این زیست - جهان و پذیرش نقش اصلی اجتماع علمی در فرایندهای خط‌مشی‌گذاری عمومی برای علم و ارزشیابی آن،

می‌تواند دنبال بکند [۱۰]. پژوهشگران دیگری نیز تکوین اجتماعات علمی در ایران و نقش آن‌ها به عنوان میانجی اصلی در سیاست‌های علم و فناوری را مورد بحث قرار داده‌اند [۱۱ و ۱۲ و ۱۳]. این مباحث مفهومی و نظری به عنوان منابع الهام در تدوین الگوی تحلیلی این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته‌اند (نمودار مفهومی شماره ۱)

یافته‌های پژوهش اسنادی

نمودار (۱)

چارچوب نظری و الگوی تحلیل

بر اساس بررسی اسنادی در تحقیق حاضر فعالیتهای انجمن‌های علمی مرتبط با مشارکت در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی نسبت به کل فعالیتهای در سال ۸۱ فقط ۱/۱٪ و در سال ۸۲ معادل ۰/۷٪ بوده است. نمونه‌ای از این فعالیتهای مرتبط عبارتند از: فعالیت انجمن جامعه‌شناسی ایران در زمینه توسعه علوم اجتماعی و تقویت هویت صنفی آن، فعالیت انجمن پژوهشهای آموزشی ایران در زمینه اصلاحات در نظام آموزش کشور، فعالیت انجمن علوم خاک در زمینه نظام ملی و جهانی تحقیقات کشاورزی، فعالیت انجمن ریخته‌گری در زمینه تدوین استانداردهای انجمن‌های علمی در بعد از انقلاب در قالب قانون احزاب از وزارت کشور مجوز دریافت می‌کردند ولی سپس به عنوان سازمان‌های غیردولتی و غیرانتفاعی، حرفه‌ای و تخصصی شناخته شدند که حسب مورد توسط کمیسیون زیر نظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری یا وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مجوز رسمی فعالیت می‌گیرند. [۱۴]. نرخ رشد انجمن‌های علمی در چند سال قبل از برنامه‌ی سوم، سالانه حدود ۹٪ و در طول برنامه سوم، سالانه حدود ۱۸٪ بوده است و از حرکتی در سالهای اخیر، حکایت می‌کند [۱۵].

مواد، فعالیت انجمن نانو فناوری در تدوین ضوابط تسهیل فعالیتهای نانو فناوری، فعالیت انجمن شیمی و مهندسی شیمی در ارزیابی کیفیت آموزش و پژوهش شیمی، فعالیت انجمن علوم و مهندسی منابع آب در مطالعات ملی آب، فعالیت انجمن سنجش از دور در ارزیابی پروژه مطالعات دریایی است [۱۲] (کمیسیون انجمن‌های علمی، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳)

از سوی دیگر در مطالعه حاضر با بررسی اسناد رسمی و قوانین قبل از سال ۱۳۸۳ این نتیجه به دست آمده است که برای انجمن‌ها، نقش مشخصی در سیاستگذاری نظام علمی کشور به رسمیت شناخته نشده است. در این دوره تنها در فصل وظایف و فعالیتهای ماده ۲-۵ اساسنامه‌ی الگوی انجمنهای علمی عبارت «همکاری با نهادهای اجرایی، علمی و پژوهشی در زمینه ارزیابی و بازنگری طرحها و برنامه‌های آموزشی و پژوهشی» دیده می‌شود که ناظر بر مشارکت انجمنها در تولید خط‌مشی‌ها و سیاستها و وضع معیارها و استانداردهای نظام علمی کشور نمی‌باشد و معنای محدودی از مشارکت را شامل می‌شود.

برای بررسی بیشتر، اساسنامه ۴۵ انجمن علمی به صورت نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای، انتخاب و به روش تحلیل محتوا بررسی شد. بیشتر مؤسسين چیزی به اساسنامه الگو اضافه نکرده‌اند ولی همه موارد افزوده شده توسط ۸/۹٪ آنها در فصل اهداف انجمن و ۲۴/۵٪ آنها در فصل وظایف و فعالیتهای انجمن، از تمایل مؤسسين انجمنها به ایفای نقش

مؤثرتر در سیاستگذاری نظام علمی حکایت می‌کند. در خصوص ارزشیابی نیز موارد افزوده شده توسط ۶/۶٪ مؤسسين در فصل اهداف انجمن و ۱۵/۵٪ آنها در فصل وظایف و فعالیتهای، همه حاکی از وقوف مؤسسين به نقش خود در ارزیابی نظام علمی است.

یافته‌های پژوهش پیمایشی

برای بررسی بیشتر نگرش‌ها و انتظارات و آمادگی‌های انجمن‌های علمی، پرسشنامه محقق ساخته‌ای پس از اعتباریابی به همه جامعه آماری یعنی رؤسا و دبیران انجمنهای علمی (وزارت علوم، تحقیقات و فناوری) ارسال و بانرخ پاسخ ۵۶/۱۵ درصد مورد تحلیل قرار گرفت. در این پرسشنامه ۱۲ گویه برای اندازه‌گیری میزان موافقت پاسخگویان با نقش انجمنها در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی کشور (انتظار نقش^{۱۷}) تعبیه شده بود. ۹ گویه برای اندازه‌گیری دانش، مهارتها و توانایی‌های حرفه‌ای (شایستگی‌های حرفه‌ای^{۱۸}) در اعضای انجمنها برای ایفای نقش مورد انتظار در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی کشور وجود داشت. ۱۷ گویه برای اندازه‌گیری تکاپوهای فعالیتی مرتبط با ایفای نقش یاد شده (فعالیتها) و ۵ گویه برای اندازه‌گیری (حیطه‌ی امکانات مشارکتی^{۱۹}) انجمنها برای ایفای نقش یاد شده گنجانیده شده بود.

۱. انتظار نقش

در دیدگاه اکثریت پاسخگویان انجمن‌ها باید در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی کشور نقش داشته باشند (جدول شماره ۱).

موضوع

۱ داشتن نماینده در نهادهای سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی

۲ انتقال دانش تخصصی با مشاوره به نهادهای ذیربط

۳ انتقال دانش تخصصی با اجرای پروژه‌های پژوهشی

۴ انتقال دانش تخصصی با شرکت در نشست‌های تخصصی در نهادی ذیربط

۵ تولید و انتشار مقالات در نقد و بررسی سیاستهای علمی

۶ نقد و بررسی سیاستهای علمی و انتشار آنها در نشریات عمومی کشور

۷ تدوین شاخصهای ارزیابی و سنجش کیفیت

۸ مشارکت در ارزیابی بیرونی

۹ داشتن نماینده در هیاتهای اعتبارسنجی

۱۰ تهیه و ارسال گزارشهای بررسی سیاستهای علمی

۱۱ گفتگو و تبادل نظر بامسؤولان سیاستگذاری و ارزیابی

۱۲ اجرای دوره‌های آموزشی تخصصی برای مدیران و کارشناسان دستگاههای ذیربط

درصد توافق کامل یا نسبی

درصد توافق اندک

درصد اختلاف نظر*

جدول ۱: نگرش پاسخگویان در خصوص انتظار نقش

ردیف	موضوع	درصد توافق کامل یا نسبی	درصد توافق اندک	درصد اختلاف نظر*
۱	داشتن نماینده در نهادهای سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی	۹۴/۱	۳/۵	۰
۲	انتقال دانش تخصصی با مشاوره به نهادهای ذیربط	۹۵/۳	۴/۷	۰
۳	انتقال دانش تخصصی با اجرای پروژه‌های پژوهشی	۹۰/۶	۵/۹	۲/۴
۴	انتقال دانش تخصصی با شرکت در نشست‌های تخصصی در نهادی ذیربط	۹۵/۲	۳/۶	۰
۵	تولید و انتشار مقالات در نقد و بررسی سیاستهای علمی	۷۶/۵	۲۱/۲	۰
۶	نقد و بررسی سیاستهای علمی و انتشار آنها در نشریات عمومی کشور	۸۱/۲	۱۷/۶	۰
۷	تدوین شاخصهای ارزیابی و سنجش کیفیت	۸۷/۹	۹/۶	۱/۲
۸	مشارکت در ارزیابی بیرونی	۸۵/۹	۱۱/۸	۱/۲
۹	داشتن نماینده در هیاتهای اعتبارسنجی	۹۰/۴	۷/۱	۱/۲
۱۰	تهیه و ارسال گزارشهای بررسی سیاستهای علمی	۹۱/۶	۷/۱	۰
۱۱	گفتگو و تبادل نظر بامسؤولان سیاستگذاری و ارزیابی	۸۹/۱	۸/۴	۱/۲
۱۲	اجرای دوره‌های آموزشی تخصصی برای مدیران و کارشناسان دستگاههای ذیربط	۹۱/۷	۴/۸	۳/۶

برخی پاسخگویان گزینه «اطلاع دقیقی ندارم» را علامت زده‌اند و به این دلیل مجموع درصدها کمتر از ۱۰۰٪ می‌باشد.

۲. دانش، مهارتها و توانایی های حرفه ای
بخشی از دانش، مهارتها و توانایی های حرفه ای لازم برای ایفای نقش از نظر پاسخگویان، اکثریت نسبی همکارانشان در انجمن های علمی در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی کشور را دارند (جدول شماره ۲).

جدول ۲: توانایی های حرفه ای برای ایفای نقش

ردیف	موضوع	همه اعضا %	اکثریت اعضا %	تعداد متوسطی از اعضا %	تعداد کمی از اعضا %	تعدادی خاص و محدود از اعضا %
۱	اطلاعات در مورد استانداردهای بین المللی رشته تخصصی	۱۳/۴	۵۴/۹	۲۰/۷	۸/۵	۲/۴
۲	اطلاعات در مورد تجربیات موفق جهانی	۹/۸	۴۷/۶	۳۴/۱	۷/۳	۱/۲
۳	داشتن دانش نظری در زمینه سیاست پژوهشی	۹/۹	۴۲	۲۴/۷	۱۸/۵	۴/۹
۴	توانایی توسعه روشها و ابزارهای معتبر برای ارزیابی برنامه های علمی	۱۶/۳	۴۱/۳	۳۰	۱۰	۲/۵
۵	اطلاعات از وضعیت رشته تخصصی در کشور	۲۴/۷	۵۱/۹	۱۸/۵	۴/۹	-
۶	مهارتهای فنی برای تحلیل اطلاعات در زمینه های مربوطه	۱۲/۲	۴۷/۶	۲۶/۸	۸/۵	۴/۹
۷	مهارتهای ارتباطی با مطبوعات و نهادهای مدنی	۷/۳	۳۶/۶	۳۰/۵	۲۰/۷	۴/۹
۸	توانایی مدیریت و اجرای کارگاههای آموزشی ذیربط	۱۶	۴۴	۱۷/۳	۱۶	۶/۲
۹	مهارتهای مدیریتی در سمت های اجرایی در نهادهای علمی	۱۴/۶	۴۱/۵	۳۴/۱	۹/۸	-

۳. تکاپوهای فعالیتی
فعالیت هایی در انجمن ها به عمل می آید و در مواردی نیز فعالیتی چندانی از نظر پاسخگویان در موارد زیادی از زمینه های مرتبط با ایفای نقش، صورت نگرفته است (جدول شماره ۳).

جدول ۳: فعالیتهای معطوف به نقش

ردیف	عنوان فعالیت	کاملاً اجرا می شود	تا حدودی اجرا می شود	به ندرت اجرا می شود	اجرا نمی شود	جزو اولویتهای نیست
۱	جلسات گفتگوی اعضای انجمن در مورد سیاستها و برنامه های مربوط به رشته تخصصی	۳۸/۶	۴۷	۱۴/۵	-	-
۲	تشکیل کمیته تخصصی برای ارزیابی سیاستها و برنامه های علمی	۲۶/۵	۵۵/۴	۷/۲	۸/۴	۲/۴
۳	تالیف کتابچه های بررسی سیاستها و برنامه های علمی	۲۴/۴	۲۰/۷	۳۰/۵	۲۳/۲	۱/۲
۴	تنظیم راهبردها و راهکارهای اجرایی برای بهبود وضعیت آموزشی و پژوهشی رشته تخصصی	۳۲/۹	۲۹/۳	۲۰/۷	۱۷/۱	-
۵	اجرای کارگاههای آموزشی برای اعضا در خصوص سیاستها و برنامه های آموزشی و پژوهشی	۳۶/۱	۳۲/۵	۱۵/۷	۱۲	۳/۶
۶	برگزاری همایش های نقد و بررسی سیاستها و برنامه ها	۳۱/۷	۳۶/۶	۱۲/۲	۱۴/۶	۴/۹
۷	مشارکت در سیاست گذاری یا ارزیابی آموزشی و پژوهشی رشته خود	۲۱/۷	۴۵/۸	۱۳/۳	۱۹/۳	-
۸	سنجش افکار عمومی در خصوص وضعیت آموزشی و پژوهشی رشته	۱۳/۳	۳۴/۹	۲۵/۳	۱۹/۳	۷/۲
۹	شرکت در مصاحبه های رسانه ای درباره سیاستها و برنامه های رشته تخصصی	۲۰/۵	۴۵/۸	۲۶/۵	۶	۱/۲
۱۰	سنجش افکار اساتید و دانشجویان و افراد حرفه ای	۱۶/۹	۴۱	۲۱/۷	۱۸/۱	۲/۴
۱۱	برگزاری سخنرانی های ذیربط	۲۴/۴	۴۸/۸	۱۵/۹	۱۱	-
۱۲	انعکاس مکتوب دیدگاهها	۲۲/۹	۳۶/۱	۲۷/۷	۱۲	۱/۲
۱۳	همکاری با رشته های علمی نزدیک در بازبینی سیاستها و برنامه ها	۱۴/۵	۴۸/۲	۱۹/۳	۱۶/۹	۱/۲
۱۴	اجرای پروژه های تحقیقاتی برای تعیین راهبردها و راهکارهای اجرایی مربوطه	۱۹/۵	۴۰/۲	۲۹/۳	۱۱	-
۱۵	تلاش در جهت ایجاد توافق درباره سیاستها و برنامه ها	۲۴/۴	۴۶/۳	۱۷/۱	۱۲/۲	-
۱۶	اختصاص بودجه برای فعالیتهای مرتبط	۱۷/۹	۳۰/۸	۲۰/۵	۳۰/۸	-
۱۷	تلاش در جهت ترویج دانش مرتبط	۲۳/۲	۵۰	۱۴/۶	۱۲/۲	-

۴. حیطه‌ی امکانات مشارکتی

در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی کشور برای انجمن‌ها وجود نداشته

از نظر پاسخگویان، حیطه‌ی امکانات مشارکتی چندانی برای ایفای نقش است (جدول شماره ۴).

جدول ۴: امکانات مشارکتی برای ایفای نقش

ردیف	عنوان فعالیت	کاملاً اجرا می‌شود	تا حدودی اجرا می‌شود	به ندرت اجرا می‌شود	اجرا نمی‌شود	جزو اولویت‌ها نیست
۱	مشارکت در برنامه‌ی ارزیابی درونی در رشته‌ی تخصصی	۱۶/۹	۳۲/۵	۲۱/۷	۲۱/۷	۷/۲
۲	مشارکت در ارزیابی بیرونی	۹/۶	۲۷/۷	۲۶/۵	۲۷/۷	۸/۴
۳	مشارکت در تدوین برنامه‌های توسعه علمی کشور	۱۱/۳	۳۸/۸	۱۷/۵	۳۱/۳	۱/۳
۴	مشارکت در فعالیت‌های نظارت و ارزیابی شورای عالی انقلاب فرهنگی	۸/۸	۲۶/۳	۲۰	۴۰	۵
۵	مشارکت در فعالیت‌های نظارت و ارزیابی وزارت علوم	۱۶/۳	۲۲/۵	۲۳/۸	۳۵	۳/۵

بحث در یافته‌ها

کنش‌های ارتباطی بهره بیشتری گرفته‌اند به طور معنی‌داری از حیث عملکرد خود و در کارکردهای مختلف ایفای نقش در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی موفقیت بیشتری داشته‌اند.

۶. با توجه به همبستگی آماری انجمن‌های فعال‌تر در عرصه‌ی عمومی علم و در سطح نهادهای مدنی، از حیث ایفای نقش موفقیت بیشتری دارند.

۷. با توجه به معناداری آماری انجمن‌هایی که برای قضاوت‌های بین ال‌ذهانی اهمیت بیشتری قائل بوده و به همین دلیل در زمینه سنجش افکار در خصوص سیاست‌ها و برنامه‌های رشته ذیربط فعالیت بیشتری داشته‌اند، در عرصه کارکردهای گوناگون ایفای نقش موفقیت بیشتری به دست آورده‌اند.

۸. انجمن‌هایی که در ارزیابی‌های درونی و بیرونی کیفیت دانشگاه‌ها و مراکز علمی فعال‌تر بوده‌اند، موفقیت عملکردی بیشتری نیز در سایر زمینه‌های ایفای نقش نصیب خود کرده‌اند.

۹. انجمن‌هایی که از ظرفیتهای تعاملی و ارتباطی خود در اجتماع علمی بیشتر بهره می‌گرفته و برای مثال همکاریهای بیشتری با سایر انجمن‌ها دارند در ارزیابی درونی و بیرونی نیز فعال‌تر بودند.

۱۰. انجمن‌هایی که به عرصه عمومی علم اهمیت بیشتری می‌دهند مشارکت بیشتری نیز در ارزیابی درونی و بیرونی دارند.

۱۱. انجمن‌هایی که ظرفیتهای سازمانی خود را به صورت تشکیل کمیته‌های تخصصی برای بررسی و ارزیابی سیاست‌ها و برنامه‌های علمی کشور توسعه می‌دهند در ایفای نقش در سیاست‌گذاری و ارزیابی نظام علمی کشور موفقیت بیشتری کسب می‌کنند.

از بررسی پاسخ‌های گوناگون رؤسا و دبیران انجمن‌های علمی همبستگی‌ها و روابط معناداری میان متغیرهای فعالیتی و مشارکتی انجمن‌ها مشاهده شده است که در این بخش بدون ذکر شاخص‌های آماری محاسبه شده به آنها اشاره می‌شود:

۱. در میان مسؤولان انجمن‌های علمی، توافق قابل توجهی بر سر نقش انجمن‌ها در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی کشور وجود دارد. آنها معتقدند که این نقش را بیشتر از طریق داشتن نماینده در نهادهای تصمیم‌گیری، مشاوره و اجرای پروژه‌های تحقیقاتی و دوره‌های آموزشی می‌توانند ایفا بکنند.

۲. دانش و مهارت و توانایی حرفه‌ای مرتبط با ایفای نقش به صورت نسبتاً رضایتبخشی در بین اعضای انجمن‌های علمی توسعه یافته است اما در برخی موارد مانند مهارت‌های ارتباطی، وضعیت بحث‌انگیزی وجود دارد.

۳. تب و تاب فعالیتی محسوس در انجمن‌ها در جهت ایفای نقش در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی وجود دارد ولی در برخی زمینه‌های فعالیتی مانند تولید جزوات و کتابچه‌ها و انتشارات و سنجش افکار، انجمن‌ها با ضعف عملکردی دست‌بگریبان هستند.

۴. انجمن‌ها با وجود انتظار نقش بالا، آمادگی‌های حرفه‌ای و تکاپوهای فعالیتی خود از امکانات مشارکتی لازم در سیاستگذاری و ارزیابی نظام علمی برخوردار نمی‌باشند.

۵. بررسی همبستگی‌های آماری نشان می‌دهد که انجمن‌هایی که از

۱۲. انجمن‌های دارای ویژگی بیشتر سازمانهای یادگیرنده، در تولید و ترویج دانش در خصوص نقد و بررسی سیاست‌ها و برنامه‌های علمی کشور در رشته تخصصی نیز فعال تر بودند.
۱۳. انجمن‌های برون‌گرا و با مرادده محیطی بیشتر، موفقیت بیشتری در ایفای نقش در سیاست‌گذاری و ارزیابی نظام علمی کشور به دست می‌آورند.
۱۴. انجمنهای فعال‌تر در اجرای طرحهای پژوهشی مربوط به سیاست‌ها و برنامه‌های علمی از فرصت بیشتری برای انعکاس دیدگاههای خود به مسؤولان کشور و در نتیجه اثرگذاری بیشتر در نظام تصمیم‌گیری عمومی برخوردارند.
۱۵. انجمنهای فعال در ایجاد توافق درباره سیاستها و برنامه‌های رشته‌ای، در انعکاس دیدگاههایشان به مسؤولان نیز، بیشتر فعال می‌باشند.
۱۶. میان مجموعه‌ی شایستگی‌های حرفه‌ای اعضای انجمنها با میزان فعالیت و عملکرد انجمن‌ها در جهت ایفای نقش مورد انتظار در سیاست‌گذاری و ارزیابی نظام علمی کشور رابطه‌های معنی‌داری مشاهده می‌شود.

یادداشت‌ها

- 1 - Multi – Method Approach
- 2 - Documentary Analysis
- 3 - Policy Science
- 4 - Policy Cycle
- 5 - Agenda Setting
- 6 - Policy Formation
- 7 - Policy Implementation
- 8 - Texts
- 9 - Contexts
- 10 - Good Governance
- 11 - Corporatism
- 12 - Policy Net
- 13 - Garbage Can
- 14 - Scientific Community
- 15 - Norms
- 16 - Routines
- 17 - Role Expectation
- 18 - Professional Competencies
- 19 - Area of Possibilities for Participation

منابع و مأخذ

- [1]. Paul A. Sabatier and Hank C. Jenkins – Smith, Policy Change and Learning: An Advocacy Coalition Approach. Boulder, Westview 1993.
- [2]. Bosso Christopher J. The Practice and Study of Policy Formation. Northeastern University, Boston. Massachusetts 1999.
- [3]. Busters, Jargon Fourth Generation of Evaluation. New York 2001.
- [4]. Koch, (ed.) Decisions. Fast Company. New York, Lopker 2003.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

به منظور افزایش نقش انجمنهای علمی در فرایندهای سیاست‌گذاری و ارزیابی نظام علمی کشور از جمله تامین الزامات ماده ۴۹ بند ج قانون برنامه چهارم توسعه در خصوص همکاری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با انجمن‌های علمی در ارزیابی مستمر دانشگاهها و مؤسسات پژوهشی و با توجه به یافته‌های اسنادی و پیمایشی این تحقیق پیشنهادات زیر ارایه می‌شوند:

۱. افزایش حمایت‌های قانونی از انجمنهای علمی
۲. عضویت نمایندگان انجمنهای علمی در نهادهای سیاست‌گذاری و ارزیابی نظام علمی
۳. بستر سازی قانونی برای اعتبارسنجی برنامه‌های دانشگاهی با رجوع به این نهادهای حرفه‌ای
۴. مشارکت انجمنها در تعریف معیارهای ارزیابی فعالیت‌ها و استانداردهای تخصصی برنامه‌های آموزشی و پژوهشی

- [۵]. هاوالت، مایکل و ام رامش. مطالعه‌ی خط‌مشی عمومی. ترجمه عباس منوریان و ابراهیم گلشنی. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور. مرکز آموزش مدیریت دولتی ۱۳۸۰.
- [6]. Nigro, N. *Modern Public Administration*. Mc Grawhill 1996.
- [۷]. شارع‌پور، محمود و محمد فاضلی. بررسی ساختار و کارکرد انجمن‌های علمی دانشجویی. گزارش اول. گروه علمی - تخصصی جامعه‌شناسی علم. دانشکده‌ی علوم اجتماعی دانشگاه تهران ۱۳۸۳.
- [۸]. قانع‌راد، محمدمین. تعاملات و ارتباطات در جامعه‌ی علمی (بررسی موردی در رشته‌ی علوم اجتماعی)، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی ۱۳۸۵.
- [۹]. قانع‌راد، محمدمین (انجمن‌های علمی پیشگام ارتباط جامعه با دانشگاه. مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور ۱۳۸۲.
- [۱۰]. فراستخواه، مقصود. زندگی دانشگاهی و محدودیتهای رویکرد سیستمی. (مروری بر روایت‌های نظریه‌ی سیستم و چالش‌های پیش روی آن). مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی ۱۳۸۲.
- [11]. Khosrokhavar F. , Sh. Etemad and M. Mehrabi. Report on Science in Post – Revolutionary Iran in: Critique; Critical Middle Eastern studies. 13 (2-3) 2004.
- [12]. Khosrokhavar F. & M.A. Ghaneirad. Iran's New Scientific Community , Iranian Studies , 39(2):253-267,2006.
- [۱۳]. منصوری، رضا. مدل‌های شبه اقتصادی علم و سیاستگذاری علمی در ایران. مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، ۱۳۸۳.
- [۱۴]. دبیرخانه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی. هفده سال تلاش، گزارش توصیفی و موضوعی مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۲.
- [۱۵]. کمیسیون انجمن‌های علمی ایران. عملکرد انجمن‌های علمی ایران. مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، ۱۳۸۳، ۱۳۸۲ و ۱۳۸۱.